

УДК 378.046-021.68:377

DOI: 10.31499/2307-4914.2(26).2022.267603

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Олена Кривильова, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій, Бердянський державний педагогічний університет.

ORCID: 0000-0003-2542-0506

E-mail: krivileva.lena@gmail.com

Вікторія Жигір, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти, Бердянський державний педагогічний університет.

ORCID: 0000-0002-1501-905X

E-mail: profpedagog@ukr.net

У статті теоретично обгрунтовано зміст підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до реалізації вимог сталого розвитку суспільства. Методика проведення дослідження містить аналіз законодавчих та нормативно-правових документів для визначення особливостей професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; моделювання для розробки змісту навчальної програми «Професійна освіта в умовах сталого розвитку». Розглянуто професійний стандарт, проаналізовано освітньо-наукову програму та схарактеризовано змістовне забезпечення формування здатності оновлювати програми навчальних дисциплін.

***Ключові слова:** доктор філософії; професійна освіта; професійний стандарт; сталий розвиток суспільства; освітньо-наукова програма; спеціалізації, заклади вищої освіти, компетентність.*

TRAINING OF FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY IN PROFESSIONAL EDUCATION FOR THE IMPLEMENTATION OF THE REQUIREMENTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Olena Kryvylova, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of Vocational Education, Labor Training and Technology, Berdiansk State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-2542-0506

E-mail: krivileva.lena@gmail.com

Victoria Zhigir, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics, Computer and Technological Education, Berdiansk State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1501-905X

E-mail: profpedagog@ukr.net

The content of the training of future doctors of philosophy in professional education for the implementation of the requirements of sustainable development of society is theoretically substantiated in the article.

The research methodology includes analysis of legislative and regulatory documents to determine the specifics of the professional competence of higher education institutions teachers; modeling for the development of the content of the educational program "Professional education in the conditions of sustainable development" for the training of third-level higher education applicants; formulation of conclusions and determination of prospects for further research in this direction.

In accordance with the goal, the professional standard of teachers of higher education institutions regarding the ability to update the curriculum of an educational discipline in accordance with the requirements of the internal quality assurance system, which involves understanding new scientific achievements and trends in the development of the subject area, was considered.

The content of the training of third-level higher education applicants (the doctor of philosophy degree) specialty 015 Professional education (by specializations) to mastering the functions of professional activity provided by the educational and scientific program, in particular regarding the formation of the ability to project a theoretical model of professional training of a future specialist in conditions of sustainable development (general competence), is highlighted and the ability to carry out professional training of a future specialist in conditions of sustainable development (professional competence).

Achieving the expected results is carried out at the expense of the educational discipline "Professional education in conditions of sustainable development", which is aimed at familiarizing third-level higher education applicants with the problems of professional education in the state educational policy and aimed at the formation of human capital in conditions of sustainable development; understanding of strategic tasks and main directions of professional education reform, training of teachers of the new generation.

Keywords: *doctor of philosophy; professional education; professional standard; sustainable development of society; educational and scientific program; specializations; institutions of higher education; competence.*

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, що зумовлено низкою наказів Міністерства освіти і науки України та державних нормативно-правових документів, у яких задекларовано вимоги до освітнього процесу вищої школи, професійно-педагогічної діяльності та особистості викладачів нової генерації – Закон України «Про вищу освіту» (2014) [4], наказ МОН України «Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої та фахової передвищої освіти за спеціальністю 015 "Професійна освіта (за спеціалізаціями)"» (2016) [6]; Закон України «Про освіту» (2017) [8], наказ МОН України «Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти» (2018) [5], наказ МОН України «Про затвердження професійного стандарту на групу професій "Викладачі закладів вищої освіти"» (2021) [7], постанова КМУ «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (2022) [9] та інші.

Нині особливого значення набуває відповідність рівня професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти вимогам професійного стандарту, зокрема щодо «здатності оновлювати програму навчальної дисципліни відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості» [7, с. 7]. Успішність формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти переважно залежить від змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в умовах аспірантури.

Сучасною світовою стратегічною тенденцією є становлення динамічної

концепції освіти в інтересах сталого розвитку, імплементація якої відбувається через інтеграцію її тем у всі навчальні дисципліни, а також організацію спеціальних тематичних програм [1, с. 28].

У вищій школі є можливість ввести тематику сталого розвитку практично в усі ланки освітнього процесу. Як зазначають дослідники (А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко), саме у закладах вищої освіти «наукова робота поєднана з освітньою, існує потужний кадровий науково-педагогічний потенціал, відповідна навчальна база ... саме тут підготовка фахівців нової генерації повинна разом із засвоєнням суто професійних знань орієнтувати і світоглядно, і стосовно конкретної галузі діяльності на віднайдення шляхів і засобів збалансованого розвитку» [10, с. 12]. Для цього необхідно усвідомити завдання, ретельно спланувати, продумати підготовку та її організацію. Першочерговим визнається введення проблематики сталого розвитку в освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти. Пропонується внести зміни до дисциплін, що викладаються та впровадити нову навчальну дисципліну у варіативну компоненту освітніх програм. Окрім того, наголошується на необхідності активного залучення здобувачів вищої освіти «до серйозної, реально значущої роботи, результатом якої мають бути певні позитивні зрушення у свідомості, формування нових підходів, надбання навичок та конкретні кроки у просуванні до сталого розвитку суспільства» [10, с. 15].

Отже, ідеї сталого розвитку суспільства мають зайняти своє місце у підготовці майбутніх докторів філософії у професійній освіті.

Метою статті є теоретичне обґрунтування змісту підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до реалізації вимог сталого розвитку суспільства.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження: розглянути вимоги професійного стандарту до професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; проаналізувати освітньо-наукову програму підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями); схарактеризувати змістовне забезпечення формування здатності оновлювати програми навчальних дисциплін відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості.

Методика проведення дослідження містить аналіз законодавчих та нормативно-правових документів для визначення особливостей професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; моделювання для розробки змісту навчальної програми «Професійна освіта в умовах сталого розвитку» підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти; формулювання висновків та визначення перспектив подальших досліджень у цьому напрямі.

Поділяємо думку науковців В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенської та О. Маслюківської про те, що «освіта для сталого розвитку має за мету формування світогляду, що базується на принципах сталого розвитку, систематизації та засвоєння інформації з питань сталого розвитку» [3, с. 8]. Для досягнення її ефективності необхідне: інтегрування освіти для сталого розвитку в навчальні дисципліни, програми і курси; організація окремих курсів і програм зі сталого розвитку; поширювання позитивного досвіду; зміцнення співробітництва і партнерства педагогів з іншими учасниками процесу; сприяння розумінню екологічних проблем та їхніх соціально-економічних наслідків; впровадження нових підходів у навчання [3, с. 39].

Згідно із затвердженим МОН України професійним стандартам, викладачі закладів вищої освіти мають володіти здатністю оновлювати програми навчальних дисциплін відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості, що передбачає розуміння нових наукових досягнень та тенденцій розвитку предметної галузі, до якої належить певна навчальна дисципліна; знання вимог внутрішньої системи забезпечення якості; методів виявлення вимог та очікувань студентів та інших стейкхолдерів щодо навчальної дисципліни; уміння інтегрувати нові наукові дані у зміст навчальної дисципліни вчасно, у необхідних обсягах і формах; виявляти, аналізувати та враховувати вимоги й очікування студентів, роботодавців та інших стейкхолдерів під час періодичного перегляду й оновлення програми навчальної дисципліни [7, с. 7].

Так, здобувачі вищої та фахової перед вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» мають спеціалізації, які за своєю суттю тісно пов'язані з реалізацією вимог до сталого розвитку, зокрема «Енергетика, електротехніка та електромеханіка», «Машинобудування», «Видобуток, переробка та транспортування корисних копалин», «Технологія виробів легкої промисловості», «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» та інші [6, с. 2–3].

Підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) до опанування функцій професійної діяльності, зокрема щодо розроблення та вдосконалення освітніх програм, наразі забезпечується освітньо-науковою програмою, якою передбачено формування «здатності проектувати теоретичну модель професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах сталого розвитку та реалізовувати її на практиці (ЗК)» [2, с. 4] та «здатності здійснювати професійну підготовку майбутнього фахівця в умовах сталого розвитку (ФК)» [2, с. 5].

Сформованість означених компетентностей передбачає: «ЗК – знання теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад професійної освіти в умовах сталого розвитку; *уміння* провадити ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями в контексті сталого розвитку; використовувати теоретичне моделювання освітньої діяльності, спрямованої на впровадження ідей, принципів та цінностей сталого розвитку; здійснювати цілепокладання, планування і програмування теоретичної моделі професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах сталого розвитку; аналізувати й оцінювати зміст моделей професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах сталого розвитку та операціоналізувати їх разом з командою фахівців з питань сталого розвитку; володіти техніками активізації освітньої діяльності майбутнього фахівця, спрямованої на впровадження ідей, принципів та цінностей сталого розвитку; ФК – знання технології проектування й організації професійної освіти в умовах сталого розвитку; науково-теоретичних підходів до аналізу та прогнозування ризиків професійної освіти в умовах сталого розвитку; *уміння* застосовувати методики вивчення складових елементів професійної освіти в умовах сталого розвитку; здійснювати експертну оцінку професійної освіти в умовах сталого розвитку; володіти шляхами підвищення ефективності освітнього процесу з питання формування екологічних цінностей майбутніх фахівців в умовах сталого розвитку» [11, с. 1–2].

Досягнення очікуваних результатів здійснюється завдяки навчальній дисципліні

«Професійна освіта в умовах сталого розвитку», яка зорієнтована на «ознайомлення здобувачів третього рівня вищої освіти з проблемами професійної освіти у державній освітній політиці, спрямованій на формування людського капіталу в умовах сталого розвитку; сприяння розумінню стратегічних завдань та основних напрямів реформування професійної освіти, підготовки педагогів нової генерації» [11, с. 1]. Вона належить до групи дисциплін вільного вибору здобувачів вищої освіти та розрахована на три кредити, що викладаються у четвертому семестрі.

Так, здобувачі третього рівня вищої освіти освоюють ЗМ 1 «Загальні основи концепції сталого розвитку» та ЗМ 2 «Перспективи розвитку професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільства» [11, с. 2–3]. ЗМ 1 розкриває виникнення та розвиток концепції сталого розвитку; інформує про проблемне поле сталого розвитку; наголошує на людському розвитку як головному чиннику і показнику суспільного прогресу; висвітлює науковий та освітній виміри сталого розвитку суспільства. ЗМ 2 розкриває питання забезпечення якості професійної освіти у підготовці педагогів нової генерації; інформує про ідеї суспільства знань і праці в педагогічній науці; відображає неперервну професійну освіту у контексті теорії людського капіталу; акцентує на прогностичному баченні державної політики з питань професійної освіти; ознайомлює із методологічними пошуками і перспективами професійної педагогіки та педагогіки праці.

Прикладом активного залучення здобувачів вищої освіти до формування нових підходів, надбання навичок та конкретних кроків у просуванні до сталого розвитку суспільства є участь у Міжнародній програмі підвищення кваліфікації «Нобелівський Курс: Нові знання, Ідеї, Досвід, Цінності, Компетентності» (2021–2022 рр.).

Це надало можливість майбутнім докторам філософії з професійної освіти приєднатися до наукової спільноти та заслухати виступи вельмишановних спікерів. Ґрунтовний зміст доповідей нобелівських лауреатів збагатив новітніми знаннями з фізики, хімії, медицини, літератури та зміцнення миру. Особливої уваги заслуговують ідеї безпеки та кодексу святості життя, прагнення єдності всього людства (Мухаммед аль Барадей); захисту природи і екології планети (Альберт Гор); гендерної рівності, сприяння економічним та соціальним можливостям у боротьбі з бідністю (Мухаммад Юнус, Джиммі Картер, Ширін Ебаді, Еллен Джонсон Сірлеф, Лейма Гбові); об'єднання світових лідерів на основі пріоритетності освіти та її реформування (Малала Юзефзай, Аунг Санг Су Чжі).

Вважаємо, що актуальним для сьогодення є досвід науковців у реалізації ідей подолання глобальних проблем людства, а саме:

- зусилля спрямовані на запобігання кліматичних змін, зокрема термінова мобілізація засобів для радикального скорочення шкідливих викидів: впровадження альтернативної енергетики; повторне використання відходів; відмова від інвестицій у розбудову копалин з добування різних видів палива (Альберт Гор); перетворення хімічної енергії в електричну (Джон Гуденаф); використання біокатализатору нових середовищ (Френсіс Арнольд);
- розвиток банківського мікрофінансування на основі мікрокредитування соціального підприємництва жінок (Мухаммад Юнус); методологічне вивчення стабільності фінансових ринків (Роберт Енгл);
- дослідження в галузі хімії та фізіології, які мають медичне значення,

зокрема у боротьбі з пандемією Covid-19: метод редагування геному (Еммануель Шарпантьє та Дженніфер Дудна); розробка та синтез молекулярних машин (Жан-П'єр Соваж); генетичний контроль раннього ембріонального розвитку (Ерік Вішаус); перетворення клітин шкіри у ствольні клітини (Шінья Яманака); платформи вакцин проти інфекційних захворювань (Чарльз Райс); відкриття та вивчення австралійського антигену (Харві Алтер, Майкл Гоутон та Чарльз Райс), Т-клітинного антигену у боротьбі з раковими пухлинами (Джеймс Елісон), флуоресцентного білка (Люк Монтань, Франсуаза Барре Синусі).

Здобувачі третього рівня вищої освіти погодилися з тим, що головними цінностями сучасного суспільства мають стати: людська гідність (Мухаммед аль Барадей); рівні можливості в освіті (Марті Ахтісаарі); безпека життєдіяльності у контексті екологічної стабільності (Альберт Гор); права людини на мирне життя, достатню кількість їжі для власних дітей, запобігання насильства жінок та дівчат, освіту та охорону здоров'я (Джиммі Картер); світ, де панує рівність і справедливість, де люди мають доступ до достатньої кількості ресурсів, щоб прожити гідне життя (Джоді Вільямс).

Як науково-педагогічні працівники виокремили для себе наступні тези: 1. Трансформування мислення громадянина – «компас» людської солідарності (Мухаммед аль Барадей). 2. Активне читання дослідника – «на кожному написану сторінку прочитати тисячу!» (Ольга Токарчук). 3. Формування моральної мужності лідера – продовжувати покладатися на власні переконання в очікуванні готовності суспільства (Генрі Кіссинджер). 4. Усвідомлення моральної відповідальності за збереження екосистеми – пам'ятати, що «у всьому світі кожному секунду втрачаємо ліс розміром як одне футбольне поле» (Альберт Гор). 5. Створення умов для реалізації потенціалу особистості: «зняття страху» та «забезпечення відчуття натхнення» (Мухаммад Юнус); «система учнів» у проведенні наукових дослідів як можливість подолати «невпевненість та божевільні речі в голові» (Райнер Вайсс); «бути сповненим ентузіазмом та мати пристрасть до того, що робиш» (Серж Гароче). 6. Розвиток нестандартного мислення як джерело наукової творчості (Роджер Пенроуз). 7. Врахування лінгвістичного фактора як основного принципу освіти (Фредерік де Клерк). 8. Майбутні фахівці мають бути не тільки професіоналами, а й справжніми громадянами – законослухняними та культурними – для «запобігання маніпулювання силами миру» (Маріо Варгас Ліуса). 9. «Нове покоління не повинно зраджувати свободу» (Світлана Алексієвич). 10. Розвиток мирної свідомості та співчуття на основі «уроку про духовні цінності» (Далай Лама). 11. Формування когнітивних та соціальних навиків забезпечує вплив на особистість протягом всього життя (Марті Ахтісаарі). 12. Доступність науки для суспільства розпочинається з пробудження допитливості учнів початкової школи на основі ігор – доведення, що «наука – це весело та захоплююче» (Серж Гароче).

Включення елементів сталості до наявних навчальних програм та введення варіативної навчальної дисципліни допомагають майбутнім докторам філософії з професійної освіти відповісти на питання: «Наскільки ми відповідальні щодо розуміння проблем сталого розвитку у суспільстві? Яким чином поширюється та використовується позитивний досвід з упровадження сталого розвитку? Якою мірою ми навчаємо сталих підходів до розвитку наших учнів, студентів та слухачів? Наскільки наукові

дослідження орієнтовані на розв'язання проблем сталого розвитку? Наскільки вагомий наш особистий внесок у справу підтримки сталого розвитку?» [3, с. 46].

Отже, підготовка майбутніх докторів філософії з професійної освіти до реалізації вимог сталого розвитку суспільства містить внесення змін до відповідних дисциплін, що викладаються; введення нової навчальної дисципліни у варіативну компоненту освітніх програм; активне залучення здобувачів вищої освіти до діяльності, заснованої на принципах сталого розвитку суспільства. Такі дії передбачено законодавчими та нормативно-правовими документами, які вказують на необхідність формування здатності оновлювати програми навчальних дисциплін відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості, як складника професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти. Освітньо-наукова програма підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 «Професійна освіта» (за спеціалізаціями) забезпечує формування компетентностей, що допомагають створювати та реалізовувати ідеї сталого розвитку.

Перспектива подальших досліджень полягає в оновленні змісту підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти відповідно до чинних вимог професійного стандарту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку: навч.-метод. посіб. Київ: ДП «Прінт сервіс», 2016. 109 с.
2. Освітньо-наукова програма здобуття третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 015 Професійна освіта: наказ ректора Бердянського державного педагогічного університету від 02.07.2018 № 65. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/015-Проф.освіта_сайт.pdf
3. Підліснюк В., Рудик І., Кириленко В. та ін. Сталий розвиток суспільства: роль освіти. Путівник. К.: Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. 88 с.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvit>
5. Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
6. Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої та фахової передвищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення: наказ Міністерства освіти і науки України від 21.03.2016 р. № 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0532-16#Text>
7. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf
8. Про освіту: Закон України № 38–39 від 05.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Про порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>
10. Садовенко А., Масловська Л., Середа В. та ін. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. 2-е вид. К., 2011. 392 с.
11. Силабус навчальної дисципліни «Професійна освіта в умовах сталого розвитку». (2021). URL: <https://bdpu.org.ua/faculties/fmkt0/structure-fmkt0/kaf-prof-osvita-trud/silabusy/>

REFERENCES

1. Kononenko, O. Yu. (2016). Aktualni problemy staloho rozvytku. Kyiv: DP "Print servis" [in Ukrainian].
2. Osvitno-naukova prohrama zdobuttia tretoho rinvnia vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii spetsialnosti 015 Profesiina osvita: nakaz rektora Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu vid 02.07.2018 r. № 65. (2018). URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/015-Проф. osvira_сайт.pdf [in Ukrainian].
3. Pidlisnjuk, V., Rudyk, I., Kyrylenko, V. et al. (2005). Stalyi rozvytok suspilstva: rol osvity. Putivnyk. Kyiv: Vydavnytstvo SPD "Kovalchuk" [in Ukrainian].
4. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. (2014). URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvit> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.07.2018 r. № 776. (2018). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Pereliku spetsializatsii pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi ta fakhovoi predvyshchoi osvity za spetsialnistiu 015 "Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy)", za yakymy zdiisniuietsia formuvannia ta rozmishchennia derzhavnoho zamovlennia: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.03.2016 r. № 292. (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0532-16#Text> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu na hrupu profesii "Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity": nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.03.2021 r. № 610. (2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf [in Ukrainian].
8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 38–39. (2017). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
9. Pro poriadok prysudzhennia stupenia doktora filosofii ta skasuvannia rishennia razovoi spetsializovanoi vchenoi rady zakladu vyshchoi osvity, naukovoї ustanovy pro prysudzhennia stupenia doktora filosofii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.01.2022 r. № 44. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
10. Sadovenko, A., Maslovska, L., Sereda, V. et al. (2011). Stalyi rozvytok suspilstva. Kyiv, Issue 2 [in Ukrainian].
11. Sylabus navchalnoi dystsypliny "Profesiina osvita v umovakh staloho rozvytku". (2021). URL: <https://bdpu.org.ua/faculties/fmktto/structure-fmktto/kaf-prof-osvita-trud/silabusy/>